

Марко Давидовић, архивист

Архив Југославије
Београд, Република Србија
marko.d@arhivyu.rs

УДК327(497.1:439)“1947”

Оригиналан научни рад

Примљено: 13. јун 2025.

Одобрено: 3. новембар 2025.

Посета Јосипа Броза Тита Мађарској 1947. године

АПСТРАКТУМ: У чланку се анализирају односи Југославије и Мађарске у периоду након Другог светског рата, од 1945. до 1947. године. Овај период означило је зближавање у југословенско-мађарским односима, који су били озбиљно нарушени током минулог сукоба. У оквиру новонасталог поретка у Источној Европи, чији је творац нова светска сила, Совјетски Савез, дипломатски односи ова два суседа достигнуће врхунац током посете Јосипа Броза Тита Будимпешти децембра 1947. године, када је потписан Уговор о пријатељству, сарадњи и узајамној помоћи. Рад је заснован на необјављеној грађи из фондова Архива Југославије, као и на стручној историографској литератури.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: *Југославија, Мађарска, Совјетски Савез, уговор, посета, Јосип Броз Тито.*

Исход Другог светског рата био је, између осталог, и то да су Југославија и Мађарска остале са источне стране „Гвоздене завесе” новонастале Европе, иако су оне, све до краја рата, биле непријатељски настројене једна према другој. Две суседне државе су завршетак рата дочекале потпуно преображене. Ново политичко уређење источноевропских држава, под називом „народна демократија”, значајно ће допринети њиховом повезивању у спољнополитичком смислу. Нове власти имале су чврст ослонац у Совјетском Савезу, који је као патрон целокупног Источноевропског блока радио на њиховом зближавању. Поред сарадње на међудржавном и међупартијском нивоу, свакако је најбитнија сарадња у оквиру Коминформа, основаног септембра 1947. године са циљем размене искустава комунистичких партија у Европи. Ово међународно тело представљало је, у ствари, још један корак ка везивању земаља „народне демократије” за Совјетски Савез у политичком

и економском смислу, као одговор на актуелни Маршалов план Сједињених Америчких Држава, који су све земље Источне Европе одбиле.¹ Иако сличног политичког карактера, земље „народне демократије” међусобно су се битно разликовале. За ову тему важно је упоредити основне карактеристике послератног политичког система Југославије и Мађарске.

У Југославији основни извор власти у земљи био је Политбиро ЦК КПЈ, на чијем челу се налазио Јосип Броз Тито. Његови најближи сарадници били су Едвард Кардељ, Александар Ранковић и Милован Ђилас, са којима се саветовао о најбитнијим питањима. Политбиро је креирао државу на начин који је обезбеђивао апсолутну политичку превласт партије.² Готово на свим руководећим местима у институцијама државне власти нашли су се комунисти. Главно упориште власти била је армија, у којој је 94% командног кадра потицало из КПЈ.³ Она је била носилац југословенске револуције и великог престижа оствареног у победи над окупатором и његовим савезницима, под којима су се подразумевали и сви противници комуниста у грађанском рату. Такође, велику важност у контроли власти имала је партијска обавештајна служба, Одељење за заштиту народа (ОЗН), која је поред одржавања државног реда и сигурности, имала задатак да се обрачуна са свим политичким противницима КПЈ.

Политички плурализам био је заступљен у организацији Народног фронта Југославије (НФЈ), основаног на конгресу од 5. до 7. августа 1945. у Београду.⁴ Он је окупљао организације и појединце блиске КПЈ. Наравно, НФЈ је изражавао ставове КПЈ. Што се тиче опозиције, она је била малобројна. Њу су предводили лидер Демократске странке Милан Грол и Драгољуб Јовановић, лидер Народне сељачке странке. Они су, као и многи други, ускоро одстрањени из политичког живота.

Може се рећи да је КПЈ без већих тешкоћа дошао на власт у Југославији након Другог светског рата. Битно је напоменути да је имао велику подршку народа зато што се својом организацијом и народноослободилачком борбом доказао у рату против окупатора. Такође, његов програм је био прихватљив за све народе Југославије, окупљене око идеје „братства и јединства”. Његови лидери уживали су велику подршку СКП(б),⁵ што јој је свакако пружало велику сигурност на политичком и идеолошком плану.

-
- 1 Ч. Штрбац, *Југославија и односи између социјалистичких земаља: сукоб КПЈ и Информбироа*, Београд 1975, 28–31.
 - 2 Б. Петрановић, *Историја Југославије: 1918–1988. том III, Социјалистичка Југославија: 1945–1988*, Београд 1988, 47.
 - 3 М. Обрадовић, *„Народна демократија” у Југославији: 1945–1952*, Београд 1995, 31.
 - 4 Б. Петрановић, *Историја Југославије: 1918–1988. том III*, 48.
 - 5 Свесавезна комунистичка партија (большевика).

Ситуација у Мађарској је била доста сложенија. Као савезник Немачке, нашла се у много тежој ситуацији од Југославије. Поред тога што је била у обавези да измири ратне репарације, Мађарска је била у нестабилној политичкој ситуацији. КП Мађарске, од које је Совјетски Савез очекивао да оформи будућу власт, имала је извештан утицај међу радништвом, али не и на селу, где је доминирала Независна партија малих поседника која је била под утицајем клера и поседника.⁶ Такође, овде треба напоменути да КП Мађарске, за разлику од КП Југославије, није имала искуство из прошлог рата које би јој донело престиж и већи број присталица. Већина њених чланова није ни била у земљи за време рата због репресивних мера које су спроводиле тадашње власти у земљи. Комунисти, који су почели да пристижу из емиграције, главни ослонац траже у совјетским војним властима. У Мађарској је оформљена Савезничка контролна комисија чији је председник био Климент Ворошилов, совјетски маршал.⁷ Уз помоћ совјетског утицаја, КП Мађарске, на челу са Мањашем Ракошијем, почела је полако да јача, иако у почетку није имала довољну подршку народа.

Новембра 1945. у Мађарској су одржани први послератни избори. Највише гласова бирача освојила је Независна партија малих поседника (57%), док се на другом месту нашла КП Мађарске (17%).⁸ Иза њих су следиле Социјалдемократска партија и Народна сељачка странка. Без обзира на то што је на овим изборима чак 80% гласача било против комуниста, Независна партија је морала да прихвати, под спољашњим притисцима, коалицију са комунистима, који су ускоро успели да обезбеде себи најбитније положаје. У болшевизацији система посебно је значајан ресор Министарства унутрашњих послова, које преузима комуниста Ласло Рајк.

Међутим, ревизионистичке струје и даље су биле активне. Њих су предводиле Католичка црква, која је тад била веома утицајна у земљи, Грађанска демократска странка, сачињена од горњих слојева друштва, и Мађарска народна демократска странка, на чијем челу је био кардинал Миндсенти, отворени противник Совјетског Савеза,⁹ која се залагала за етничке границе, тј. за ревизионистичку политику према Југославији, Румунији и Чехословачкој.

Пресудна година за даљу будућност мађарске политичке сцене била је 1947, када Независна партија губи на парламентарним изборима. Комунистичка партија осваја прво место и она ће следећих година све више присвајати власт за себе. У Мађарској се задржао стари апарат власти. Оваква ситуација

6 Б. Петрановић, *Југославија на размеђу: (1945–1950)*, Подгорица 1998, 501.

7 Б. Петрановић, С. Даутовић, *Југославија, велике силе и балканске земље: 1945–1948 : Искуство „народне демократије“ као партијске државе*, Београд 1994, 128 и 134.

8 П. Рокаи, З. Ђере, Т. Пал, А. Касаш, *Историја Мађара*, Београд 2002, 591.

9 Б. Петрановић, С. Даутовић, *Југославија, велике силе и балканске земље*, 129 и 133.

нарочито је била изражена у војсци, која је остала упориште реакције. Комунистима, који су одједном постали значајан фактор, уз помоћ совјетског оружја, предстојао је тежак пут у преузимању власти, што ће се посебно одразити у наредном периоду.

Наведени чиниоци утицаће на формирање дипломатских односа послератног периода између Југославије и Мађарске и представљају кључан сегмент за разумевање значаја посете Јосипа Броза Тита Будимпешти 1947. године. Може се рећи да су стари проблеми остали и након Другог светског рата, поготово ако се узме у обзир етничко питање мађарске и југословенске мањине у овим државама, као и питање територија на којима су ове мањине биле насељене. Будући да је мир са Мађарском коначно дефинисан тек 1947, односи су се одвијали више на међупартијском нивоу, између КП Мађарске и КП Југославије, што је тада било и уобичајено, будући да се стари вид дипломатије сматрао декадентним у послератној социјалистичкој Источној Европи. Садржине многобројних састанака нису ни данас познате и они су се понекад одвијали у највећој тајности. Чланови ЦК КП Мађарке често су незванично боравили у Београду, саветујући се о актуелним политичким питањима. Њима је била потребна подршка и афирмација, па је Београд, све до 1948, за мађарске комунисте био „друга Москва”.¹⁰ Ово је донекле компликовало односе Југославије и Мађарске, зато што мађарски комунисти нису контролисали власт у потпуности. Независна партија малих поседника Ференца Нађа, као најјача партија у земљи, није хтела да се одрекне, бар у почетку, неких одлика и ставова политике претходних власти, који су се поготово односили на питање етничких мањина, а то је, најзад, утицало и на спољашњу политику.

Улазак совјетских и југословенских снага на територију Мађарске крајем рата, на територију „Бајског трокута” (области), југословенска мањина дочекала је са великим одушевљењем и надом да ће се ова област ускоро прикључити Југославији.¹¹ У многобројним местима постављене су југословенске заставе и започето је формирање народнослободилачких одбора. Међутим, новоформиране власти из Будимпеште брзо су одреаговале на ова дешавања, распустивши одборе, након чега је уследило постављање мађарских органа власти. Аграрна реформа, која је убрзо спроведена у држави, давала је предност становништву мађарске националности при расподелу земљишта. Формиране су комисије које су сачињавали искључиво Мађари, са циљем да спроведу аграрну реформу, која није уважавала интере-

10 М. Ђилас, *Власт и побуна*, Београд 1991, 109.

11 Архив Југославије (АЈ), фонд Централни комитет Савеза Комуниста Југославије 507 (ЦК СКЈ) IX/75/III-4, *Материјал о југословенским мањинама у Мађарској*, 23. 10. 1945.

се југословенске мањине. Разумевање за ово питање изостало је чак и од КП Мађарске. Ласло Рајк, истакнути члан комунистичке партије, наглашавао је како у Мађарској постоји само једна нација, а више „група” са различитим матерњим језиком.¹² Такође, питање школства на матерњем језику мањина које нису хтеле да реше претходне власти, било је актуелно и тада. Проблем акутне природе везан за националне мањине био је нерешив за мађарске власти у овом периоду, али оне свакако нису биле за размену становништва, што је нагласио и сам Ракоши 1946. године приликом разговора са Оскаром Јуранићем, секретаром Министарства иностраних дела ФНРЈ, истакавши да је за Мађарску неприхватљиво да уместо 10.000 Југословена прими 100.000 Мађара због непостојања економске потпоре.¹³

Постоје индикације које нас упућују на долазак самог Ракошија у Београд 1945. године да би разговарао са Брозом око овог питања.¹⁴ Разговор, који је протекао у тајности, односио се на питање мањина, исељавање Мађара из Југославије као и на проблем мађарске мањине у Чехословачкој. Све ово указује на важност овог питања и спремност нових власти у Будимпешти да се одрекну старе политике мађаризације присутне у прошлим временима.

Овим питањем највише се бавио министар за колонизацију Југославије Сретен Вукосављевић. Сматрао је да би се исељавањем Мађара из пограничних срезова и усељавањем југословенског становништва из Мађарске побољшала национална структура пограничних области. Такође, ово би знатно ишло у корист аграрној реформи и додели земљишта, будући да би број беземљаша мађарског порекла у том случају опао.¹⁵ До тога није дошло зато што је на просторима Југославије живело знатно више Мађара него што је то био случај са југословенским становништвом у Мађарској.¹⁶ То се може закључити на основу пописа из 1948. године у коме се може видети да је Срба у Војводини било 841.246, односно 50,6% наспрам 428.932 Мађара који су чинили 25,8% војвођанске популације. На територији целе Југославије живело је 496.492 Мађара односно 3,2% целокупне популације од 15.772.098 становника.¹⁷

12 Исто.

13 Katarina M. Kovačević, *Jugoslovensko-mađarski odnosi 1953–1956*, Beograd 2018, 42. <https://nardus.mpn.gov.rs/bitstream/id/25744/Disertacija.pdf> (приступљено: 24. 01 .2025).

14 Б. Петрановић, С. Даутовић, *Југославија, велике силе и балканске земље*, 132. Тачан датум ове посете није наведен, зато што је аутор сазнао за њу на основу усменог исказа, будући да је она била незваничног карактера. Посета није заведена ни у једном званичном документу.

15 Б. Петрановић, *Историја Југославије: 1918–1988*, том III, 176.

16 П. Рокаи, З. Бере, Т. Пал, *нав. дело*, 593.

17 Katarina M. Kovačević, *Jugoslovensko-mađarski odnosi 1953–1956*, 48.

Ставовe словенског мањинског становништва у Мађарској заступао је Антифашистички фронт Словена у којем су већина били Словаци, Хрвати и Срби. Своје ставове изнели су на Конференцији у Баји 1946. године. Њихови ставови и захтеви били су: остваривање права словенских мањина, пријатељство и узајамна помоћ са свим демократским снагама Мађарске, равноправност народа, отварање националних школа, пружање помоћи у обнови и изградњи земље, учешће представника словенских мањина у власти као и већа права за омладину.¹⁸ Ни ова организација није успела, у битној мери, да поправи незавидан положај словенске мањине у Мађарској.

Мировни уговор између земаља савезница из Другог светског рата и Мађарске потписан је фебруара 1947. године на Конференцији у Паризу. Тада су, такође, били потписани мировни уговори са Италијом, Финском, Румунијом, и Бугарском. Ј. Б. Тито је изјавио да ће на овој конференцији бити покренуто питање „Бајског трокута” с тежњом да се ова област припоји Југославији.¹⁹ Међутим, ове тежње на конференцији нису поменуте. Мир је закључен 10. фебруара 1947. године. Најбитнији услови примирја у односу на Југославију односили су се на одређивање граница са Мађарском, које су враћене на границе из 1938. године, затим на износ репарација, који је одређен на сто милиона долара Југославији и Чехословачкој, као и на надокнаду свих губитака у периоду борбе и окупације, ослобађање сви заробљеника и расељених лица, повратак свих вредносних материјала и својине који су запленили током рата, слободу говора, штампе и вероисповести.²⁰ „Бајски трокут” је на основу овог уговора, дефинисаног под арбитражом великих сила, остао у саставу Мађарске.

Као што се могло приметити, до значајнијих дипломатски односа државних врхова Југославије и Мађарске, закључно са потписивањем мировног уговора, није долазило. Контакти су се углавном базирали на међупартијском основу. Иако није могла потпуно да оствари утицај у послератној влади своје земље, КП Мађарске је свакако настојала да пружи подршку другим комунистичким партијама. Пример за то је подршка у вези са питањем Трста, коју је истакао Ракоши у разговору са југословенским чланом Савезничке контролне комисије у Мађарској Обрадом Цицмилом, преко којег су се односи одвијали.²¹ До веће подршке око питања Трста није дошло зато што је Партија малих поседника била англоамерички оријентисана.

18 АЈ, ЦК СКЈ IX/75/III-9, *Програм Антифашистичког фронта Словена у Мађарској*, 19. 5. 1946.

19 Б. Петрановић, *Историја Југославије: 1918–1988*, том III, 174.

20 „Уговор о миру са Мађарском, Париз, 10. фебруар 1947.” /у:/ *Балкански уговорни односи: 1876–1996*, III том, (1946–1996), Београд 1999, приредио М. Стојковић, 88–97.

21 Б. Петрановић, С. Даутовић, *Југославија, велике силе и балканске земље*, 131.

Након потписивања мира дипломатска сарадња достигла је виши степен. Ускоро су уследили споразуми о испоруци Југославији индустријских добара, а убрзо су потписани и други уговори, попут Конвенције о културној сарадњи. Ова конвенција била је резултат посете представника мађарске владе Београду и она ће, у ствари, бити повод за посету Ј. Б. Тита Будимпешти исте године.

Мађарска делегација стигла је у Београд 13. октобра 1947. године. Главни циљ посете, поред већ поменуте Конвенције о културној сарадњи, био је и иницирање разговора који би довео до склапања уговора о пријатељству, сарадњи и узајамној помоћи.²² Делегацију је предводио премијер Мађарске Лајош Дињеш, заједно са Арпадом Сакашићем, потпредседником владе, и Ериком Молнаром, министром спољних послова.

Представници влада обеју земаља, током разговора, закључили су да је потребно даље развијати економске, културне и друге везе као израз заједничког пријатељства и сарадње. Такође, узимајући у обзир актуелну међународну ситуацију, постигнута је сагласност за очување мира, сигурности њихових земаља и одбрану суверенитета, што захтева још већу сарадњу обе земље.²³ Закључено је да у најскорије време треба повести разговоре о склапању уговора о узајамној помоћи и пријатељству као нужну меру за осигурање даљег развитка обе земље. Што се тиче Конвенције о културној сарадњи, она је садржала мере које би донеле напредак на научним, књижевним и уметничким пољима сарадње две државе. Предвиђено је стварање мешовитих комисија које би имале увид у развитак образовних институција и културних установа што би промовисале културне вредности обе земље.²⁴ Главна намера потписница ове конвенције била је подршка обеју земаља у културно-просветној делатности југословенских и мађарских мањина.

У говору који је одржао приликом ове посете, мађарски премијер Дињеш истакао је да је Југославија била међу првим државама која је пружила руку и потпору Мађарској, како на политичком тако и на економском пољу. Изразио је жељу да ће и наредне посете донети даљи напредак у односима ове две земље.²⁵ Коначно, Ј. Б. Тито је нагласио да су разговори до-

22 Архив Југославије (АЈ), фонд Канцеларија маршала Југославије 836 (КМЈ) – спољно-политичка питања I-2-a/57, *Пријем делегације мађарске владе на челу са председником министарског савета Лајошем Дињешом код Тита, 13. 10. 1947.*

23 „Званично саопштење о разговорима између представника владе ФНРЈ и владе Републике Мађарске, Београд 15. октобра 1947.” /у:/ *Документи о спољној политици Социјалистичке Федеративне Републике Југославије: 1947*, том 2, Београд 1986, приредили Б. Поповић и Ђ. Васиљевић, 270–271.

24 „Конвенција о културној сарадњи ФНРЈ и Републике Мађарске, Београд 15. октобра 1947.”, исто, 265–268.

25 АЈ, КМЈ I-2-a/57 *Пријем делегације мађарске владе на челу са председником министар-*

нели даљи развитак у односима двеју земаља. Посебно је истакао да ће се у најскорије време повести разговори за склапање уговора о узајамној помоћи и пријатељству.²⁶ На овај начин наговештена је његова посета Будимпешти, до које ће и доћи наредних месеци.

Посета Ј. Б. Тита Мађарској са члановима југословенске делегације коју су чинили највиши представници државног врха свакако представља најзначајнији моменат у односима ове две земље послератног периода. Циљ посете био је потписивање Уговора о пријатељству, сарадњи и узајамној помоћи, који је представљао основу за даљи развитак дипломатских односа на свим пољима. Поред тога, битно је истаћи да је ово била прва посета југословенског државног врха Мађарској након Другог светског рата.

До коначног договора око посете Ј. Б. Тита дошло је између југословенског амбасадора у Мађарској Карла Мразовића и мађарског државног врха одмах након посете Београду. За коначни датум посете одређен је 6. децембар 1947. године и предвиђено је да ће она трајати до 8. децембра, када би уговор био потписан.

Југословенска делегација кренула је рано ујутро возом из Београда 6. децембра. Њу су чинили премијер и маршал Ј. Б. Тито, министар унутрашњих послова Александар Ранковић, министар без портфеља Милован Ђилас, Срећен Жујовић, министар финансија, Борис Кидрич, министар индустрије, Владимир Велебит, помоћник министра иностраних послова, војни представници генерали Бркић и Петовар, као и многи други чланови ове дипломатске делегације.²⁷

При уласку на територију Мађарске, на граничном прелазу Келебија, у сусрет југословенској делегацији изашли су министар спољних послова Ерик Молнар и Ђорђе Хелтаи, шеф политичког одсека Министарства спољних послова. Молнар је том приликом поздравио Ј. Б. Тита и у знак поздрава изјавио да ће ова посета бити значајан допринос у учвршћивању мира, притом пожељевши да целокупни боравак југословенске делегације у Мађарској протекне у знаку најбољег пријатељства.²⁸

На станици „Келети”, у Будимпешти, југословенску делегацију дочекао је премијер Дињеш заједно са члановима владе, представницима армије, дипломатског кора, најистакнутији представници мађарског културног и јавног живота и велики број новинара. Од најзначајнијих представника мађарских власти, поред премијера, били су присутни Арпад Сакашић, за-

ског савета Лајошем Дињешом код Тита, 13. 10. 1947.

26 Исто.

27 АЈ, КМЈ I-1/9, *Пут Јосипа Броза Тита у Мађарску 6–8. 12. 1947.*

28 *Политика*, 7. децембар 1947.

меник премијера и генерални секретар Социјалдемократске партије, Иштван Доби, председник Независне партије малих поседника, генерал-мајор Имре Радвани, шеф кабинета у Председништву Министарског савета, Габријела Реви, секретар председника Министарског савета и Петер Мод, шеф кабинета министра спољних послова.²⁹ При изласку из станице, југословенску делегацију је поздравило неколико десетина хиљада људи.³⁰

После одласка са станице, око поднева, одржан је пријем код мађарског председника Золтана Тилдија, након чега је уследио свечани ручак. У Титовој пратњи био је и југословенски амбасадор Мразовић. Том приликом премијер и маршал Југославије одржао је говор у коме се захвалио на топлом пријему. Затим је изјавио да нова Југославија увек тежи ка добрим односима са суседима, без обзира на догађања у прошлости, истакавши да југословенски народ подржава народ Мађарске у његовој обнови, изградњи земље као и учвршћивању народне демократије. Такође, нагласио је да долази ради даљег продубљивања односа и сарадње ова два народа у виду потписивања Уговора о пријатељству и узајамној помоћи.³¹

Након пријема, Ј. Б. Тито, заједно са врхом југословенске делегације, одсео је у хотелу „Гелерт“, у коме су, после подне, настављени дипломатски разговори.³² Касније тога дана југословенски премијер посетио је зграду мађарског парламента у коме је ратификована Конвенција о културној сарадњи. Тита је у парламенту дочекао Лајош Дињеш, а свечани пријем је трајао до касно у ноћ.³³

Други дан посете започео је разгледањем града у преподневним часовима и полагањем венца на споменик Лајошу Кошуту, уз присуство премијера Дињеша и чланова мађарске владе.³⁴ Уследио је свечани ручак код председника Мађарске Золтана Тилдија. Пре ручка, председник је уручио Ј. Б. Титу највеће мађарско одликовање, Велики крст са звездом и лорововим венцем, а осталим члановима делегације, А. Ранковићу, М. Ђиласу, С. Жујовићу, Б. Кидричу, В. Велебиту, Р. Петовару и К. Мразовићу, уручио је Мађарски крст са звездом. Том приликом Тилди је, током ручка, упутио здравицу гостима, у

29 АЈ, КМЈ I-1/9, *Пут Јосипа Броза Тита у Мађарску* 6–8. 12. 1947.

30 *Политика*, 7. децембар 1947.

31 „Говор председника владе ФНРЈ и министра народне одбране, маршала Југославије Јосипа Броза Тита на свечаном пријему, Будимпешта, 6. децембра 1947” /у:/ *Документи о спољној политици Социјалистичке Федеративне Републике Југославије 1947*, том 2, 390–391.

32 АЈ, КМЈ I-1/9, *Пут Јосипа Броза Тита у Мађарску* 6–8. 12. 1947.

33 *Борба*, 8. децембар 1947. Борба у овом броју не помиње ратификацију Конвенције о културној сарадњи као што је то био случај у претходном броју из 7. 12. 1947.

34 Исто.

којој је, између осталог, рекао: „Дужност ми је да напоменем да је пређашњи мађарски режим задао дубоку рану југословенским народима, који су тада водили херојску борбу. Морам одмах рећи, да је сам мађарски народ патио од угњетавања и да је он са дивљењем гледао на велико јунаштво народа Југославије како су под руководством маршала Тита повели борбу за слободу. Срећан сам што можемо поздравити у нашој средини генијалног организатора и највећег хероја те борбе – маршала Југославије Ј. Б. Тита.”³⁵

Након што се још једном захвалио на срдачном и топлим пријему, Броз је одржао говор као одговор на здравицу председника. У њему је рекао следеће: „Ми у Југославији, читав наш народ, са дубоким симпатијама и великом пажњом пратимо ток развитка у суседној Мађарској и радујемо се сваком успеху који се овде постигне и на економском и на политичком пољу. Радост коју смо ми овде видели показује нам да ће Мађарска заиста остварити оно што је одлучила. Сарадња до које је дошло у овом кратком периоду после рата, показала је већ своје одличне резултате и на корист Мађарске и на корист Југославије. То значи да две земље могу живети у најлепшој слози и најтешњој сарадњи без обзира што нису једног језика, што нису рецимо Словени. Није важно само оно – Словени, него је важна истинска демократија, не демократија западног типа него новог типа.³⁶ Зато ја верујем да ће пријатељство и сарадња између нове Југославије и нове Мађарске дати огромне резултате у будућности за прогрес обе наше земље.”³⁷

У послеподневним часовима Ј. Б. Тито је примио делегацију Мађарско-југословенског друштва за културну сарадњу и делегацију Јужних Словена који живе у Мађарској. Овом састанку присуствовао је министар унутрашњих послова Ласло Рајк. У разговорима са делегацијом Друштва за културну сарадњу закључено је да је та организација знатно допринела развоју и продубљењу мађарско-југословенског пријатељства и међусобном упознавању културних тековина оба народа.³⁸ Затим, примио је делегацију Демократског савеза Јужних Словена коју је предводио Антун Роб. У разговору, који је нешто дуже потрајао, Броз је изразио посебно интересовање за статус и прилике у којима живе припадници југословенске мањине у Мађарској.³⁹

35 Исто.

36 Броз овде мисли на тадашње политичко уређење Југославије и Мађарске – „народну демократију”.

37 „Здравица председника владе ФНРЈ Ј. Б. Тита у одговору на здравицу председника Републике Мађарске Золтана Гилдија, Будимпешта 7. 12. 1947.” /у:/ *Документи о спољној политици Социјалистичке Федеративне Републике Југославије 1947*, том 2, 391–393.

38 *Политика*, 10. децембар 1947.

39 Исто.

Увече, око двадесет часова, организована је свечана представа у част југословенске делегације. У опери је приказана револуциона слика из опере „Борис Годунов” и мађарска игра из комада Беле Бартока.⁴⁰

Последњи дан посете Ј. Б. Тито започео је посетом фабрике „Чепел” и њених постројења. Након тога, у подне, југословенска делегација стигла је у парламент, где је отпочела церемонија потписивања Уговора о пријатељству, сарадњи и узајамној помоћи. Уговор је потписао у име Југославије Ј. Б. Тито, а у име Мађарске премијер Дињеш. После потписивања Уговора премијер Дињеш приредио је у просторијама Председништва владе свечан ручак коме су, поред југословенских и мађарских представника власти, присуствовали руководиоци коалиционих странака у влади као и представници синдикалног покрета и културног живота Мађарске.⁴¹

За време ручка Дињеш је одржао говор у коме је изразио задовољство због потписаног уговора, сматрајући да је он од историјског значаја и да ће допринети напретку обе нације.⁴² Као одговор на говор мађарског премијера, Броз је између осталог нагласио да је потписивањем оваквог уговора учвршћен мир у овом делу Европе. Навео је да су се народи објединили, са Совјетским Савезом на челу, са чврстом решеношћу да обезбеде свој мирни развој. Додао је да је потписивање овог уговора била само једна формалност, а да је права сарадња сазрела још раније. На крају, пожелео је да се успостави још већа сарадња оба народа.⁴³

После подне одржана је конференција за штампу, на којој је Ј. Б. Тито одговарао на питање новинара. На њој је, још једном, истакао важност ове посете. Није пропустио да прокоментарише тадашње сукобе у Грчкој, наводећи да се не ради о грађанском рату већ о народноослободилачкој борби. Такође, овом приликом је наговестио будући пут у Румунију ради потписивања споразума исте сврхе, као и став да је са свима спреман да сарађује на овакав начин.⁴⁴ Убрзо после конференције за штампу, Демократска омладина Будимпеште одржала је манифестацију у част југословенског премијера. У име омладине, Тита је поздравио Ђерђ Нен, уручивши му поклоне.⁴⁵

Југословенска делегација напустила је Будимпешту касно увече истог дана. Са граничног прелаза Келебија Ј. Б. Тито је, у име целе делегације,

40 АЈ, КМЈ I-1/9, *Пут Јосипа Броза Тита у Мађарску 6–8. 12. 1947.*

41 *Политика*, 10. децембар 1947.

42 Исто.

43 *Борба*, 9. децембар 1947.

44 АЈ, КМЈ I-1/9, *Пут Јосипа Броза Тита у Мађарску 6–8. 12. 1947, Конференција за новинаре.*

45 *Борба*, 9. децембар 1947.

послао телеграм у коме се још једном захвалио на топлом гостопримству и нагласио да уговор представља основу за даљу политичку, економску и културну сарадњу.⁴⁶

Додатне информације везане за саму посету, којих нема у архивској грађи, нити у штампи, можемо наћи у мемоарима једног од учесника посете, М. Ђиласа. Он наводи да је дошло и до једног незваничног сусрета између чланова југословенског и мађарског партијског врха, чији су представници били Л. Рајк и Ј. Кадар.⁴⁷ Нажалост, тема разговора нам је непозната, као и време састанка, међутим, можемо претпоставити да је сигурно било речи о тренутним догађајима везаним за саму посету.

Уговор о пријатељству, сарадњи и узајамној помоћи представљао је, као што је већ наведено, највиши акт дипломатске сарадње земаља „народних демократија” у послератном периоду. Имао је за циљ да дефинише основе дипломатских односа потписница за њихову дубљу и интензивнију сарадњу на међународном нивоу. Пре него што је потписала овакав тип уговора са Мађарском 8. децембра 1947. године, Југославија их је закључила са Совјетским Савезом, Пољском, Чехословачком, Албанијом и Бугарском. Након ове посете Ј. Б. Тито отпутоваће и у Букурешт, где ће потписати сличан уговор и са Румунијом.

Уговор који су потписали тадашњи председници министарског савета (премијери) Јосип Броз Тито и Лајош Дињеш садржао је седам чланова. Како се наводи у преамбули Уговора, потписнице су усвојиле овај уговор „желећи да учврсте своје постојеће пријатељске везе и да свечано потврде своју непоколебљивост, (као и) вољу да убудуће заједно бране своју слободу, независност и интегритет и да уређују своје међусобне односе у духу пријатељства и сарадње и у корист учвршћења мира и међународне сарадње”.⁴⁸

Овим уговором предвиђа се сарадња земаља уговорница у свим важним међународним питањима која се тичу интереса обеју земаља у духу Повеље Уједињених нација како би потребним мерама осигурале своју земљу и интегритет. Чланом III и IV предвиђено је да уговорнице неће склапати никакав савез нити ће узети учешћа у било каквој акцији упереној против друге стра-

46 *Борба*, 10. децембар 1947.

47 М. Ђилас, *нав. дело*, 109. Аутор наводи да је природа овог састанка била иста као и код раније поменутих незваничних партијских делегација које је предводио М. Ракоши доласком у Београд. Очито да је састанак био изузет из осталих протокола посете.

48 „Уговор о пријатељству, сарадњи и узајамној помоћи између Федеративне Народне Републике Југославије и Републике Мађарске, Будимпешта, 8. децембра 1947” /у:/ *Документи о спољној политици Социјалистичке Федеративне Републике Југославије 1947*, том 2, 393–394.

не. То се поготово односи на Немачку, и у случају да она поново угрози једну од уговорница, друга је дужна да пружи адекватну помоћ.⁴⁹

Чланом V уговора уговорен је заједнички развитак економских, културних и свих оних веза које ће бити постигнуте на основу новозакључених уговора и споразума у будућности.⁵⁰ Следећим чланом је предвиђено да овим уговором ничим не смеју да се повреде обавезе које су на себе преузеле земље уговорнице према трећим државама. Посебно је наглашено да ће обе земље тежити, у складу с Повељом Организације уједињених нација, осигуравању мира и безбедности у свету. Последњи члан Уговора предвиђа његову важност следећих двадесет година, са могућношћу продужења његовог трајања након истека тог периода.⁵¹

Неопходно је истаћи да овај уговор није никад фактички примењен. Већ почетком следеће године сукоб Југославије са Информбироом, тј. са Совјетским Савезом, а истовремено и са свим осталим земљама социјалистичког лагера, прекинуо је већ споменут уговор, као и већину осталих, са циљем економске изолације Југославије.⁵² Утицај спољашњег фактора још једном је нарушио односе Мађарске, која је остала земља Источног блока, и Југославије, која ће постепено почети да заступа политику несврстаности. Односи ова два суседа биће делимично поправљени тек средином следеће деценије, након поновног успостављања односа са Совјетским Савезом.

У југословенској и мађарској јавности посета је изазвала велико интересовање. Медији обе земље испратили су са великом пажњом сва дешавања везана за њу, пружајући јавности комплетан увиђај у сва догађања, преносећи говоре, извештаје са састанака делегација итд. Када се говори о југословенској и мађарској штампи, мора се свакако обратити пажња на политичке прилике у земљи, конкретно на слободу штампе. Најзначајнији листови у Југославији, *Борба* и *Политика*, подробно описују посету, потенцирајући њен значај на првим странама бројева од 8. до 10. децембра. Уз релативно сличне текстове, праћене многобројним фотографијама југословенске делегације и мађарских власти, истичу се ставови о важности и целокупни значај овог догађаја. Штампа је посебну пажњу поклонила здравицама које су један другом упутили државни представници. Када се узму у обзир ови листови, посебну пажњу треба обратити на идеолошку димензију чланака. Ово се посебно односи на *Борбу*, која је била званично гласило Комунистичке партије.

49 Исто.

50 Исто.

51 Исто.

52 Б. Петрановић, *Историја Југославије: 1918–1988*, том III, 226–227.

Домаћа штампа је, такође, битна због навођења ставова мађарске штампе. Наравно, мора се имати у виду селективност избора најподобнијих ставова листова који ће допринети развоју позитивног мишљења јавности. Међутим, може се закључити да сви листови, без обзира на то да ли заступају ставове власти или осталих партија, посету оцењују на позитиван начин.⁵³ Главни лист КП Мађарске *Сабад неп* истиче да је посета од велике важности за мађарску демократију и да је од међународног значаја.⁵⁴ Под насловом „Мађарско-југословенско дело мира”, лист *Хирлан* објављује уводни чланак у коме се наглашава „значај чињенице да се у овом делу Европе изграђује дело мира, док реакционарне силе широм света говоре о рату”. У чланку се изражава захвалност на великодушности југословенске владе која је одмах после ослобођења „одбацила прошлост и отклонила све препреке с пута пријатељске сарадње.”⁵⁵ Лист Странке малих поседника *Фриш ујшаг* објављује уводник у коме наводи да је Броз историјски гост Мађарске. Наводи се да је ослобођење створило нову епоху у историји односа Југославије и Мађарске и да је завршена епоха у којој су владајуће клике, у циљу обезбеђивања својих позиција власти, супротстављале два народа.⁵⁶ Посебно је битан чланак листа *Ус – Со*, који је припадао Црвеној армији, зато што он преноси став Совјетског Савеза према посети. Преко целе друге стране овог листа изложен је животопис Ј. Б. Тита. У наставку, објављен је опширан чланак о животу мађарске мањине у Југославији.⁵⁷ Без обзира на присутну идеолошку пропаганду, посета је свакако заузела централно место у јавном животу Мађарске.

Нешто другачију, а слободно се може рећи и реалнију слику пружа извештај Посланства у Будимпешти (које је предводио већ поменути Карло Мразовић) Кабинету маршала Југославије.⁵⁸ Пре свега, наводи се да је Брзова посета допринела јачању утицаја КП Мађарске и јачања „демократских снага”.⁵⁹ Став осталих партија био је ипак нешто различит. Док је На-

53 Главни извор за сагледавање мађарске штампе, поред *Политике* и *Борбе*, представљају изводи из мађарске штампе који се налазе у склопу фасцикле везане за пут Ј. Б. Тита; АЈ, КМЈ I-1/9, *Пут Јосипа Броза Тита у Мађарску 6–8. 12. 1947.* Наводе се исти листови, као и чланци који су већ наведени у *Политици* и *Борби*.

54 АЈ, КМЈ I-1/9, *Пут Јосипа Броза Тита у Мађарску 6–8. 12. 1947. Мађарска штампа.*

55 *Борба*, 10. децембар 1947.

56 АЈ, КМЈ I-1/9, *Пут Јосипа Броза Тита у Мађарску 6–8. 12. 1947. Мађарска штампа.*

57 Исто.

58 АЈ, КМЈ I-1/9, *Пут Јосипа Броза Тита у Мађарску 6–8. 12. 1947. Значај и резултати посете, 8. 1. 1948.* Извештај је послат 20. децембра 1947. У њему се могу сагледати општи утисци југословенског посланства, који описују ситуацију у политичком животу Мађарске након посете.

59 Под демократским снагама подразумевају се политичке организације и појединци блиски КП Мађарске.

ционална сељачка странка глобално потврђивала значај посете, мишљења су била подељена у Социјалдемократској и Партији малих поседника. Десна крила и центри обе странке коментарисали су посету хладно и уздржано. Као главни аргумент тог негодовања наводи се да ће потписани уговор удаљити Мађарску од САД и западних земаља. Они настављају да се залажу за неутралну политику према великим силама, јер се само тако може очувати независност земље. Наглашава се да је посета Ј. Б. Тита учврстила положај премијера Дињеша у његовој странци (припадао је левом крилу партије и подржавао комунисте).

Све партије заузеле су сличан став о питању будућих односа са Чехословачком, са којом су имали врло лош однос због питања националних мањина. Сматра се да ће будући положај Мађарске у односу ове две земље бити знатно олакшан и да ће тежина Уговора учинити да Чехословаци заузму разумнији став у преговорима.⁶⁰ Опозиција је на Уговор гледала као фактор будуће безбедности. Међутим, она није одобравала веће везивање за земље „народних демократија”. У извештају је забележена и шала: „Будимпешта је са радошћу чекала Маршала Тита – 90% Маршала (мисли се на америчког државног секретара, Џорџа Маршала), а 10% Тита.”⁶¹ На крају вести везаних за посету у извештају се наводи и став председника Тилдија. Он сматра да Уговор омогућава већу економску повезаност са земљама југоисточне Европе, закључујући да ће у будућој посети Румунији, Броз дати мању улогу њој него Мађарској.⁶²

Овај извештај указује и на негативне ставове које је изазвала посета у једном делу мађарске јавности, а који су изостављени у штампи. Они се поготово односе на питања спољне политике. Новопотписани уговор везаће још више Мађарску за земље Источног блока и Совјетски Савез, док ће је, друге стране, још више удаљити од западних савезника. У наредним годинама испоставиће се да ће Мађарска и дефинитивно припасти групи земаља везаним за Совјетски Савез преузимањем власти КП Мађарске.

Такође, треба споменути да је реакција западних савезника на ову посету изостала, или није имала већег значаја, пошто није остала забележена. Сматрано је да потписивањем оваквог уговора Совјетски Савез везује прелазне режиме земаља „народних демократија” за себе, остварујући велики утицај на њих. Ово се може закључити из већ поменутих ставова опозиције или оних делова владајућих партија које су делиле мишљење западних савезника.

60 АЈ, КМЈ I-1/9, *Пут Јосипа Броза Тита у Мађарску 6–8. 12. 1947. Значај и резултати посете, 8. 1. 1948.*

61 Исто.

62 Исто.

На крају, неопходно је узети у обзир колико је ова посета заиста била значајна у целокупним мађарско-југословенским односима, да ли она заиста истиче значај тадашњих односа између земаља „народне демократије” и колике је последице она оставила на будуће односе. Да ли су југословенско-мађарски односи зависили више од тренутног утицаја великих сила на њих? Питање које се само по себи намеће заиста је сложене природе, међутим, ако се узме у обзир период од конституисања власти ове две земље након Другог светског рата па све до посете Ј. Б. Тита Будимпешти, може се уочити да је однос увелико зависио од индивидуалне и заједничке сарадње Мађарске и Југославије у оквиру блокова које су формирале велике силе, најпре Совјетски Савез. Овај однос доћи ће до изражаја у периоду након посете и наставиће се и у наредним временима.

Значај посете може прецизније да се одреди тек када се узму у обзир ове чињенице. Она приказује однос земаља „народне демократије” и на који начин су оне сарађивале. Указује нам на то ка којој су врсти сарадње ове земље тежиле и на који начин су их оне озваничавале. Такође, ова посета представља покушај да се превазиђу сва дотадашња неслагања која су била присутна у односима ове две земље. Била је то уједно и прва званична посета југословенског државног врха Мађарској након Другог светског рата. Посета је остала упамћена по Уговору о пријатељству, сарадњи и узајамној помоћи који је означио основ за даљи развој сарадње. Он је представљао нови корак у односима Југославије и Мађарске са циљем да они постану што чвршћи и искренији. Најавио је нову фазу у односима два суседа до које, бар у скорије време, неће доћи, пошто ће се већ следеће, 1948. године, показати колико је пријатељство Југославије и Мађарске заправо варљива категорија.

Marko Davidović

Josip Broz Tito's visit to Hungary in 1947

Summary

The article analyses Josip Broz Tito's visit to Hungary in 1947, preceded by relations between Yugoslavia and Hungary after the Second World War. In post-war Europe, both countries belonged to the Eastern bloc, led by Soviet Union, with quite similar governments, the so-called People's democracy also related to Cominform. Within these circumstances, Yugoslav-Hungarian relations were based primarily on the close ideological friendship, encouraged by the governments of both countries, who wanted to declare a new chapter in their relations after recent hostility. The peak of these relations was Tito's visit to Budapest in December 1947 and signing of The Agreement on Friendship, Cooperation and Mutual Aid. This Agreement would never put into effect because of the Tito-Stalin break, which concludes that Yugoslav-Hungarian relations mainly relied on Soviet influence. The article was written based on the non published archival sources kept in Archives of Yugoslavia, as well as based on historiographic literature.

Марко Давидовић

Визит Јосипа Броз Тита у Венгрију у 1947. годину

Резюме

Статья анализирует визит Иосипа Броз Тито в Венгрию в 1947 году, предшествующий отношениям между Югославией и Венгрией после Второй мировой войны. В послевоенной Европе обе страны принадлежали к восточному блоку, возглавляемому Советским Союзом, с достаточно схожими правительствами, так называемой народной демократией, также связанной с Коминформом. В этих условиях югославо-венгерские отношения основывались в первую очередь на близкой идеологической дружбе, поддерживаемой правительствами обеих стран, которые стремились объявить новую главу в их отношениях после недавней вражды. Пиком этих отношений был визит Тито в Будапешт в декабре 1947 года и подписание Соглашения о дружбе, сотрудничестве и взаимопомощи. Это соглашение так и не было реализовано из-за разрыва Тито-Сталин, что свидетельствует о том, что югославо-венгерские отношения в значительной степени зависели от советского влияния. Статья написана на основе неопубликованных архивных источников, хранящихся в Архиве Югославии, а также на историко-литературных материалах.